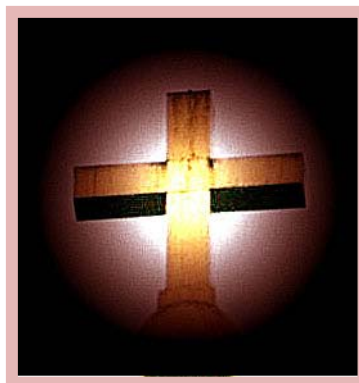

Odensvi kyrka II

Arkeologisk antikvarisk kontroll

Odensvi prästgård 3:7
Odensvi socken
Köpings kommun
Västmanland

Ulf Alström

Odensvi kyrka II

Arkeologisk antikvarisk kontroll

Odensvi prästgård 3:7
Odensvi socken
Köpings kommun
Västmanland

Ulf Alström

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 52 20
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2012

Omslagsfoto: Det latinska korset på Odensvi kyrkas torn. (Foto och photoshop U. Alström.)

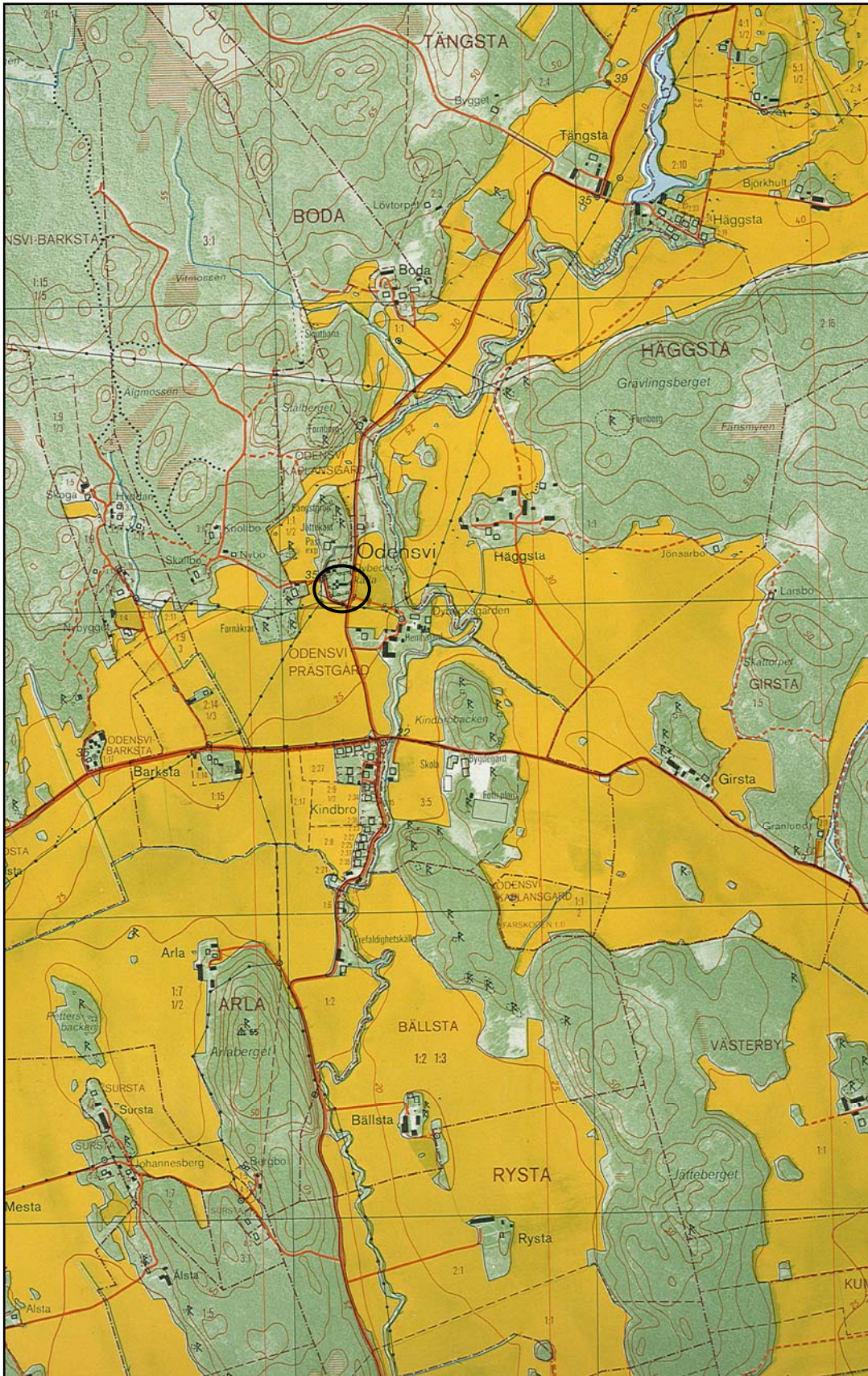
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2006/01407.

ISBN: 978-91-7453-132-9

Tryck: Just Nu, Västerås 2012.

Innehåll

Sammanfattning.....	5
Inledning.....	6
Bakgrund.....	6
Målsättning.....	7
Genomförande.....	7
Referenser.....	14
Kart- och arkivmaterial	14
Otryckta källor.....	14
Internetbaserade källor.....	14
Litteratur.....	14
Tekniska och administrativa uppgifter.....	15

Figur 1. Undersökningsplatsens läge markerat med en ring. Utdrag ur Ekonomiska kartan. Skala 1:20 000.

Sammanfattning

Under sensommaren och hösten 2010, som var mycket regnig, har en arkeologisk antikvarisk kontroll genomförts i samband med dräneringsarbeten vid och runt Odensvi kyrka.

Vid arbetet runt kyrkan frilades kyrkans murar varför man kunde konstatera att murarna under jord hade två skift. Delar av murarna var dessutom mycket välbyggda.

Odensvi kyrkas sydmur avslöjade var vapenhuset en gång var beläget. Vapenhuset återuppbyggdes inte efter branden 1776.

1982 dokumenterades ett murparti inne i kyrkan i samband med schaktningar i mittgången. Detta murparti har vid den här undersökningen kopplats ihop med ett nyupptäckt murparti efter sydsidan av den nu stående kyrkan. Båda murarna ligger i samma riktning, dvs. VNV-ÖSÖ, vilket tolkas som att de tillhör en kyrka som tidigare stått på platsen. Utifrån ¹⁴C dateringar från två gravar, som låg intill den äldre muren, kan en datering av den kyrkan sättas till senast 1200-talet. De kraftiga murarna tyder på att den äldsta kyrkan byggdes i sten.

Inledning

I samband med grävningsarbeten för dränerings- och dagvattenledningar runt Odensvi kyrka har Stiftelsen Kulturmiljövård utfört en arkeologisk antikvarisk kontroll. Syftet med arbetet var att åtgärda fukt- och mögelangrepp på kyrkobyggnaden och inredningen.

Den antikvariska arkeologiska kontrollen utfördes under hösten 2011 efter ett beslut av Länsstyrelsen i Västmanlands län 2011-06-28 (Lst dnr: 431-2300-11). Arbetet beställdes av Köpings kyrkliga samfällighet som också bekostade den arkeologiska antikvariska kontrollen.

*Figur 2. Odensvi kyrka hösten 2011.
(Foto från SV U. Alström.)*

Bakgrund

Odensvi kyrkas nuvarande utseende härstammar från uppförandet 1777–1779. Byggåret 1777 är också, som sig bör, markerad på kyrktornet. Regeln om årtal på kyrkorna finns beskrivet i ett tillägg till paragraf 27 i 1686 års kyrkolag (Sveriges kyrkolag af år 1686). En brand 1776 skadade den dåvarande kyrkan så kraftigt att kvarvarande murar revs förutom den norra muren som fick stå kvar (Hammarskiöld 2004). Kyrkan har tidigare drabbats av ytterligare två kända eldsvådor. Vid ett åsknedslag 1586 förstördes kyrktornet. 1659 blev kyrkan mycket skadad vid eldsvåda (Grau 1754, Hammarskiöld 2004).

Den första kyrkan anses vara byggd på 1200-talet (Hammarskiöld 2004) men Odensvi sockens första kända skriftliga belägg är från 1366 (Ortnamnsarkivet).

Schaktningsarbetet runt Odensvi kyrka utfördes under perioden augusti–oktober 2011. Hösten kommer att ihågkommas för det intensiva regnandet som gjorde återställningsarbetet vid kyrkan svårare.

Figur 5. På grund av det omfattande regnandet blev återställningsarbetet krävande. Bilden är tagen från öster. (Foto U. Alström.)

Schaktet runt kyrkan var cirka 140 löpmeter långt. Den planerade schaktbredden var drygt 1 m. På vissa platser blev schaktet bredare. De stora regnmängderna gjorde att schaktkanterna på sina ställen gav vika. Schaktdjupet var cirka 1,1 m. Schaktmassorna bestod av matjord samt rivnings- och byggnadsmaterial från kyrkan.

Omrörda gravar påverkades av schaktningarna. Det påträffades betydligt fler ben på den södra sidan av kyrkan än efter den norra sidan. Denna allmänna iakttagelse har gjorts vid ett flertal andra dräneringsarbeten vid de västmanländska kyrkorna. De ben som påträffades återbegravdes.

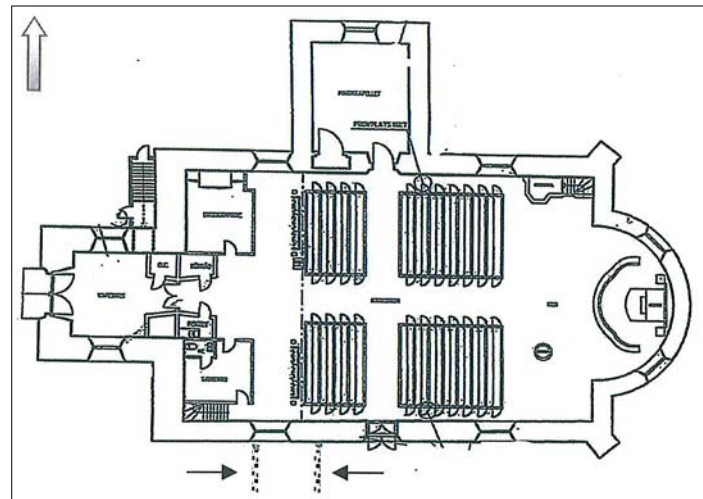
Figur 6. Kyrkans norra, mycket vällagda, grundmur vid korpartiet. (Foto U. Alström.)

Kyrkans grundmurar hade i huvudsak två skift under jord. Korets grund var anmärkningsvärt bra byggt. Kyrkans strävpelare hade likaså vällagda grundstenar.

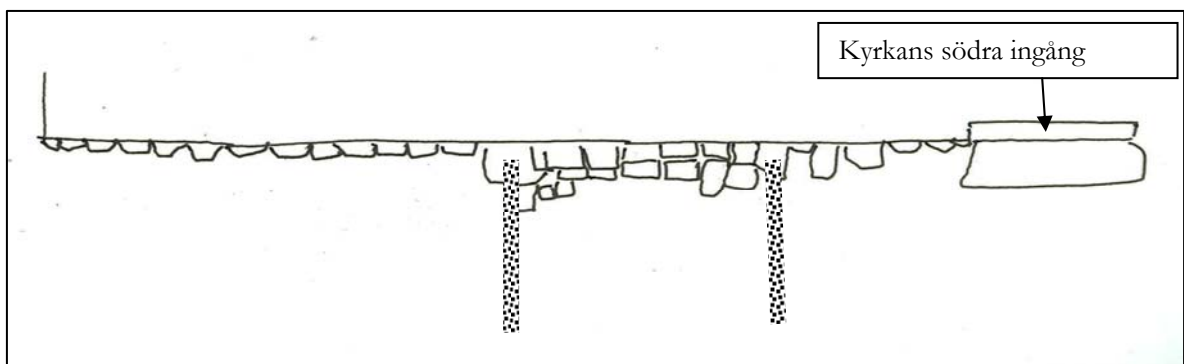

Figur 7. Grundstenarna under kyrkans norra strävpelare. (Foto U. Alström.)

Kyrkans södra grundmur avslöjade var vapenhuset en gång har stått. Vapenhusets yttre bredd var fyra meter. Där det stått var grundmuren något kraftigare. Vapenhusets väggar var ungefär 1 m tjocka och rester av dessa låg något utanför den övriga muren.

Figur 8. Platsen för vapenhuset markerat med pilar och skaffrade linjer. (Grundkarta producerad av Svensk Klimatstyrning 2008 här återgiven i skala 1:400).

Figur 9 Odensvi kyrkas mur väster om kyrkans södra ingång och fram till långhusets sydvästra hörn. Planritningen visar ett flertal grundstenarsom finns kvar efter det rivna vapenhuset. Vapenhusets förmodade vägglinjer markerade med skaffrerade linjer. (Planritning skala 1:100.)

Efter den stora branden 1776 byggdes inget nytt vapenhus.

Även delar av en grundmur till en äldre kyrka kunde identifieras. Det murpartiet

hade en annan riktning än den mur som anlades för den kyrka som nu står. Att en äldre mur kunde identifieras på utsidan beror till stor del på att det 1982 dokumenterades en äldre mur inne i kyrkan efter det att golvet rivits och ett schakt grävts i mittgången. Muren karaktäriserades som medeltida (Hammarskiöld 2004). Det framtagna murpartiet har en VNV-ÖSÖ riktning vilket nuvarande kyrka inte har. Det finns alltså goda skäl till att försöka rekonstruera var den äldsta kyrkan mer exakt har legat.

Figur 10. Bilden visar det uppbrutna golvet med det grävda schaktet i mittgången. I schaktet syns det medeltida murpartiet som bör vara en del i den äldre kyrkans norra mur. Muren tycks vara över 1 m bred. I bakgrunden syns den nu stående kyrkans absid. (Foto Västmanlands läns museum och Hammarskiöld 2004.)

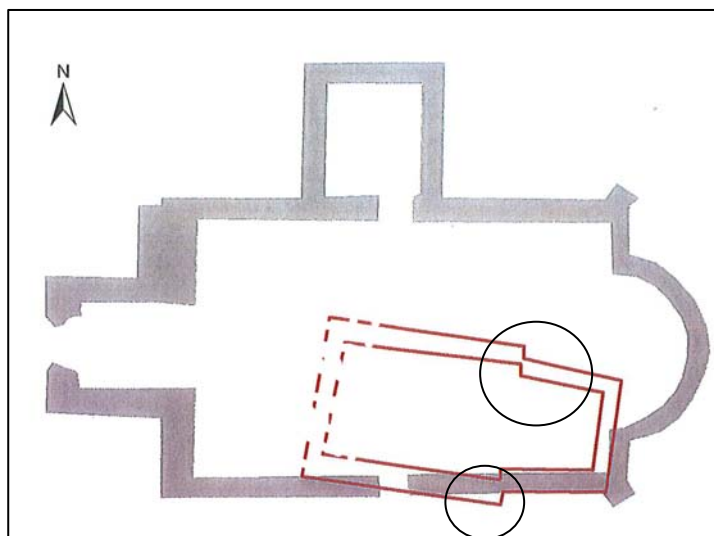

Figur 11. Bilden visar att delar av den södra långhusväggen har samma riktning som den medeltida muren inne i kyrkan. Den äldre kyrkans sydöstra långhusbörn ligger under stuppröret. Hörnet är markerat med streckad linje. (Foto från öster U. Alström.)

Figur 12. Den äldre kyrkans sydöstra hörn från väster. (Foto U. Alström.)

Det är relativt säkert att den äldre kyrkan varit orienterad i VNV-ÖSÖ riktning. Den nuvarande är orienterad i V-Ö. Med stor sannolikhet kan man beräkna att kyrkan var cirka 6 m bred. Bredden bör styra dess längd. Här finns dock många variationer som bl.a. redovisas av Bonnier i en avhandling om Upplands kyrkor (Bonnier 1987). En rimlig längd på långhuset bör ändå beräknas till 10 meter eftersom fyrkantiga långhus, mig veterligen, inte existerar. Proportionerna på långhuset blir därför 12x18 alnar. Beräkningarna grundar sig på den medeltida alnen som användes i Mälardalen under den aktuella perioden (Jansson 1995). Huvudsyftet med rekonstruktionen är dock att visa att det finns lämningar efter en äldre kyrka i Odensvi och var den ungefärligen ligger.

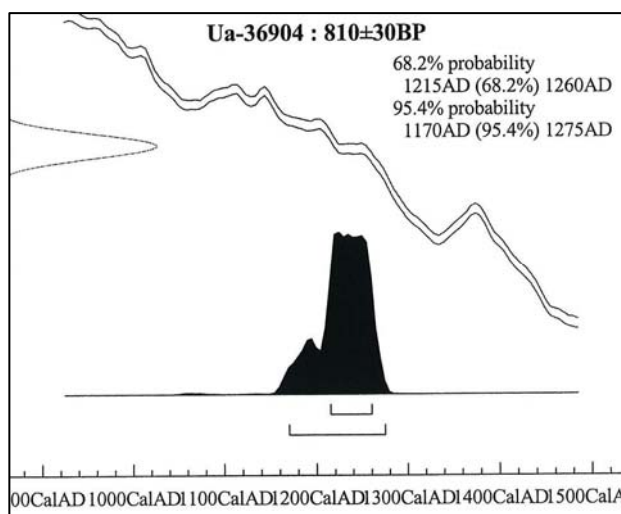

Figur 13. Odensvi kyrka med den äldre rekonstruerade kyrkan markerad med röda linjer. Rekonstruktionen bygger enbart på inringade murpartier. Från det södra inringade området har två ¹⁴C prov insamlats. (Skala cirka 1:400.)

Vad beträffar kyrkans ålder så anses den vara uppförd på 1200-talet. I Västerås stifts herdaminne från 1843, som för övrigt skrevs av den välkände prosten Munktell, beskrivs att biskop Egislus skulle ha inrättat Odensvi församling (Hammarškiöld 2004). I Västerås stifts herdaminne från 1939 nämns uppgifterna inte alls (Ekström 1939). Åsikter om att den första kyrkan uppfördes i trä har framförts men att den redan på 1100-talet ersattes med en enskeppig kyrka i sten (Jacobsson m.fl. 1999).

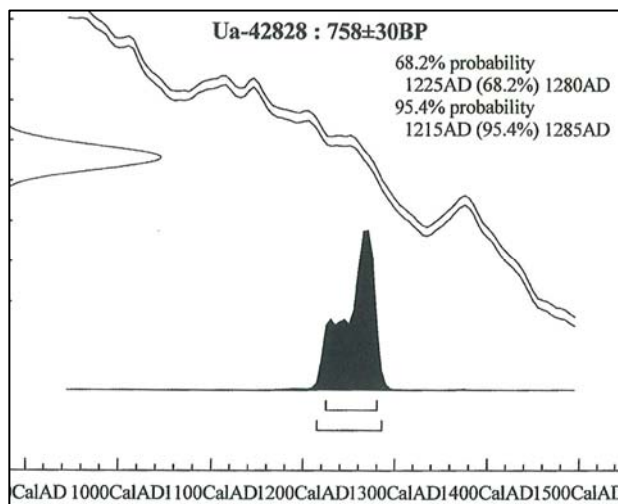
Ett sent omnämnande i skriftliga källor visar att socknen existerade 1366 (Ortnamnarkivet). 1776 brann kyrkan varefter murarna revs förutom den norra väggen.

Det finns fyra ¹⁴C dateringar från kyrkan varav två är relevanta för dateringen av kyrkan. Den första dateringen erhöles 2008 vid en provgrovsgrävning (Alström 2008) intill den mur som nu har identifierats som tillhörig den äldsta kyrkan. Analysen visar att den döde begravdes vid kyrkan mellan åren 1170–1275 vår tideräkning.

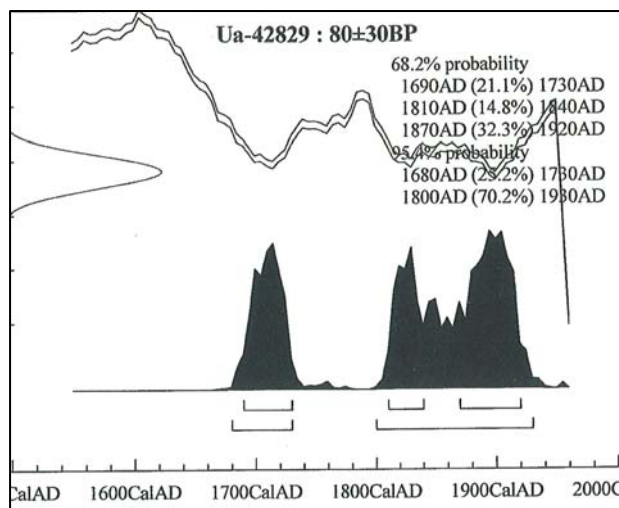
Figur 14. ¹⁴C analysen visar att den döde med 95% sannolikhet begravdes under perioden 1170–1275 vår tideräkning (Possnert 2008).

Den andra dateringen erhöles 2011 när dräneringsschaktet grävdes runt kyrkan. Även denna gång togs ett ben nära det äldsta murpartiet. Analysen denna gång visar att den döde begravdes vid kyrkan mellan åren 1215-1285 vår tideräkning.

Figur 15. ¹⁴C analysen visar att den döde med 95% sannolikhet begravdes under perioden 1215–1285 vår tideräkning (Possnert 2011).

Det andra ¹⁴C provet insamlades från samma inringade område (figur 13) som de ovan redovisade. Detta prov visade på en helt annan datering vilket visar hur vanskligt det är att ”välja rätt” material för en ¹⁴C analys vid kyrkoschaktningar. Den här dateringen visar dock med stor säkerhet att begravningen har skett efter det att den nuvarande kyrkan byggts.

Figur 16. ¹⁴C analysen visar att den döde med 95% sannolikhet begravdes under perioden 1680–1980 vår tideräkning (Pössnert 2011).

I den arkeologiska antikvariska kontrollen ingick även en schaktsträcka på cirka 20 m från kyrkans sydöstra hörn och ut genom kyrkogårdsmurens östra ingång. Inget av antikvariskt intresse påträffades i det schaktavsnittet.

Figur 17. Schaktet i grusgången öster om kyrkan. (Foto mot väst U. Alström.)

Målsättningen med den antikvariska kontrollen var att dokumentera smärre anläggningar som kom att påverkas av schaktningarna. Efter den antikvariska kontrollen har platsen för vapenhuset identifierats. Det viktigaste resultatet var identifikationen av ett murparti, tillhörigt en äldre kyrka, under den södra väggen på den nu stående kyrkan. Murarna som tillhör den äldsta kyrkan är förmodligen intakta. Den äldsta kyrkan uppfördes troligen under 1200-talet och var, utifrån de kraftiga murarna som finns avbildade på figur 10, byggd i sten.

Referenser

Kart- och arkivmaterial

Svensk Klimatstyrning 2008. Planritning Odensvi kyrka

Ekonomiska kartan Kolsva 11G:00. Skala 1:20 000

Otryckta källor

Hammarskiöld, R., 2004. Odensvi kyrka. Kulturhistorisk karaktärisering. Västerås stift. Västerås.

Possnert, G., 2008. Resultat av ¹⁴C dateringar av ben från Västmanland. Ångströmlaboratoriet. Uppsala universitet

Possnert, G., 2011. Resultat av ¹⁴C dateringar av ben från Västmanland. Ångströmlaboratoriet. Uppsala universitet.

Internetbaserade källor

Ortnamnsarkivet

Litteratur

Alström, U., 2008. Odensvi kyrka. Antikvarisk kontroll. Kulturmiljö Mälardalen Rapport 2009:3. Västerås.

Bonnier, A C., 1987. Kyrkorna berättar. Upplands kyrkor 1250–1350. Upplands fornminnesförenings tidskrift 51. Stockholm.

Ekström, G., 1939. Västerås stifts herdaminne. Falun.

Grau, O., 1754. Beskrifning öfver Wästmanland med sina städer, härader och socknar. Utg. av Västmanlands Allehanda. Nytryck 1904. Västerås.

Jakobsson, B. m.fl. 1999. Våra kyrkor. Klarkullens förlag. Västervik.

Jansson, S.O., 1995. Måttordboken. Nordiska museet. Stockholm.

Sveriges kyrkolag af år 1686; med sedermera skedda förändringar och tillägg. Tredje upplagan 1857.

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>KM proj.nr:</i>	KM 11078
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	431-2300-11 2011-06-28
<i>Undersökningsperiod:</i>	Aug., sept., okt. 2011
<i>Exploateringsyta:</i>	Cirka 140 löpmeter schakt
<i>Personal:</i>	Ulf Alström
<i>Belägenhet:</i>	Odensvi prästgård 3:7, Odensvi socken, Köpings kommun, Västmanlands län, Västmanland
<i>Ekonomisk karta:</i>	Kolsva 11G:00
<i>Koordinatsystem:</i>	Rikets
<i>Koordinater:</i>	X 6607080 Y 1510197
<i>Inmätningssmetod:</i>	Manuell
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	Samtligt dokumentationsmaterial förvaras på KM
<i>Fynd:</i>	Inga fynd påträffades

